

La crisi de la identitat cultural

Samuel P. Huntington

Els canvis produïts en la identitat nord-americana al llarg de les darreres dècades són objecte d'anàlisi en aquest primer capítol de l'últim llibre *Qui som? Els desafiaments a la identitat nacional nord-americana*. L'autor repassa les diferents articulacions d'aquesta identitat al llarg dels quatre segles d'història nord-americana a la vegada que apunta a una crisi generalitzada i global de la identitat nacional a tot arreu davant de l'augment d'identitats alternatives nascudes de la mundialització econòmica i tecnològica. Finalment, planteja quatre possibles escenaris per a la nova identitat sorgida als Estats Units després de l'11-S.

PROMINENÇA: ¿SEGUEIXEN AQUÍ LES BANDERES?

Charles Street, l'artèria principal de Beacon Hill, a Boston, és un carrer acollidor flanquejat d'edificis d'apartaments de quatre pisos, amb parets de totxana i baixos ocupats per antiquaris i altres botigues. Durant un temps, en aquesta mateixa illa de cases, onejaven banderes nord-americanes a les entrades de l'oficina federal de correus i de la botiga de licors. Després, la bandera va desaparèixer de l'oficina de correus i, l'11 de setembre de 2001, només quedava la de la botiga de licors. Dues setmanes més tard, al mateix lloc, onejaven fins a disset banderes, a més d'una enorme ensenya amb barres i estrelles estesa de banda a banda del carrer molt a prop d'allà. En sentir que el seu país havia estat atacat, els veïns de Charles Street va redescobrir la seva nació i s'hi van identificar.

Amb aquell devesall de patriotisme, els habitants de Charles Street van mostrar una perfecta sintonia amb els habitants de tots els Estats Units. Des de la Guerra de Secessió, els nord-americans han estat un poble orientat cap a les banderes. La de barres i estrelles gaudeix de l'estatus d'una icona religiosa i és un dels símbols més central de la identitat nacional dels nord-americans. Tot i així, és probable que mai en el passat la bandera no fos tan present a tot arreu com després de l'11 de setembre. N'hi havia per totes bandes: a les cases, a les empreses, als cotxes, a la roba, als mobles, a les finestres, als aparadors, als pals d'electricitat o del telèfon, etc. A principis d'octubre, el 80% dels nord-americans declarava que estava exhibint una bandera en un o altre lloc: el 63% a les seves cases, el 29% en la seva roba, el 28% als seus cotxes.¹ Tal com es va comentar en aquell moment, Wal-Mart havia venut 116.000 banderes el mateix 11 de setembre i 250.000 l'en-

demà, «comparades amb les 6.400 i les 10.000 banderes venudes aquests mateixos dies l'any anterior». La demanda de banderes va ser deu vegades superior a la que havia estat durant la Guerra del Golf; els fabricants de banderes van haver de fer hores extres i duplicar, triplicar o fins i tot quintuplicar la producció.²

Les banderes van constituir la prova física de l'increment sobtat i espectacular de la prominença de la identitat nacional dels nord-americans respecte d'altres identitats, una transformació de la qual n'és un bon exemple el comentari següent realitzat per una jove l'1 d'octubre:

«Em vaig traslladar a Nova York quan tenia 19 anys. [...] Si m'haguessin demanat llavors de definir-me a mi mateixa, hauria dit que era una intèrpret musical, una poeta, una artista i, des d'un punt de vista més polític, dona, lesbiana i jueva. Ser americana no hauria entrat a la meua llista.

[A la meua classe de *Gènere i economia* a la universitat, la meua] xicota i jo estàvem tan frustrades davant la desigualtat existent als Estats Units que fins i tot parlàvem de la possibilitat de marxar a un altre país. Tot allò va canviar l'11 de setembre. Em vaig adonar que havia donat per descomptades les llibertats de les que gaudim aquí. Ara porto una bandera americana a la motxilla, animo els caça-bombarders quan ens sobrevolen i em defineixo a mi mateixa com a patriota».³

Les paraules de Rachel Newman reflecteixen l'escassa prominença que la identitat nacional tenia per alguns nord-americans abans de l'11 de setembre. Entre els ciutadans cultes i l'elit, la identitat nacional semblava haver-se esfumat sense deixar rastre. La mundialització, el multiculturalisme, el cosmopolitisme, la immigració, el subnacionalisme i l'anti-nacionalisme havien etzibat forts cops a la consciència americana. Les identitats ètniques, racials i de gènere havia passat a ocupar posicions preponderants. En contrast amb els seus predecessors, molts immigrants juxtaposaven identitats i mantenien lleialtats i nacionalitats duals. L'afluència massiva d'hispanos plantejava dubtes respecte de la unitat lingüística i cultural dels Estats Units. Els executius d'empresa, els professionals i els tecnòcrates de l'era de la informació propugnaven identitats cosmopolites per damunt de les nacionals. L'ensenyament de la història nacional havia cedit terreny a l'ensenyament de les històries ètniques i racials. S'havia passat de posar l'èmfasi en allò que els nord-americans tenen en comú a la celebració de la diversitat. La unitat nacional i la consciència d'una identitat de nació, creades mitjançant el treball i la guerra al llarg dels segles XVIII i XIX, i consolidades durant les guerres mundials del segle XX, semblaven debilitar-se. En molts sentits, els Estats Units eren, l'any 2000, menys nació que durant tot el segle anterior. La bandera de les barres i estrelles onejava a mig pal mentre altres ensenyes ocupaven un lloc més elevat en el màstil de les identitats nord-americanes.

Dels reptes llençats a la prominença de la identitat nacional nord-americana plantejats per les identitats d'altres nacionalitats i per les identitats subnacionals i transnacionals en donen nombrosos exemples esdeveniments ocorreguts durant la dècada dels anys noranta.

Abans de l'11-S, entre els ciutadans cultes i l'elit, la identitat nacional semblava haver-se esfumat sense deixar rastre: les identitats ètniques, racials i de gènere havia passat a ocupar posicions preponderants

ALTRES IDENTITATS NACIONALS

Durant un partit de la Copa d'Or de futbol entre Mèxic i els Estats Units celebrat al febrer de 1998, els 91.255 assistents es van veure immersos en un «mar de banderes vermelles, blanques i verdes», es va esbrincar la interpretació de l'himne nacional nord-americà, es va

En molts sentits, els Estats Units eren, l'any 2000, menys nació que durant tot el segle anterior

«bombardejar» els jugadors d'Estats Units amb el llançament de tota mena de «deixalles i gots de plàstic possiblement plens d'aigua, de cervesa o d'alguna cosa pitjor» i es va atacar amb «fruita i més gots de cervesa» uns seguidors que intentaven exhibir una bandera dels Estats Units. El partit no es jugava a la ciutat de Mèxic sinó a Los Angeles. «Alguna cosa no va bé quan ni tan sols puc treure una bandera dels Estats Units al meu propi país» va comentar un aficionat nord-americà mentre esquivava una llimona que en aquell mateix moment li pas-

sava fregant el cap. «Per als Estats Units, jugar a Los Angeles no és jugar a casa» reiterava el periodista de *Los Angeles Times*.⁴

Els immigrants del passat ploraven d'alegria quan, després de vèncer penúries i perills, veien per fi l'Estàtua de la Llibertat; s'identificaven amb entusiasme amb el seu nou país que els oferia llibertat, treball i esperança, i sovint es convertien en els ciutadans més patriòtics. L'any 2000 la proporció de nascuts a l'estranger era lleugerament inferior a la de 1910 però la proporció de persones que, als Estats Units, continuaven mantenint-se lleials a altres països i seguien sentint-se identificades amb ells era probablement més elevada que en cap altre moment des de la Guerra d'Independència.

IDENTITATS SUBNACIONALS

En el seu llibre *Race, Pride and the American identity*, Joseph Rhea donava exemples dels poemes recitats en dues cerimònies d'investidura de dos presidents diferents. En la de John F. Kennedy, al 1961, va ser Robert Frost qui va celebrar els «fets heroics» de la fundació dels Estats Units que, amb l'«aprovació» de Déu van marcar l'inici d'«un nou ordre del segle»:

Our venture in revolution and out lawry
Has justified it itself in freedom's story
Right down to now in glory upon glory.⁵

Els Estats Units, va dir, estaven entrant en una nova «era daurada de poesia i poder».

Trenta-dos anys després, Maya Angelou va recitar un poema durant la investidura del president Bill Clinton que transmetia una imatge diferent dels Estats Units. Sense esmentar en cap moment les paraules «Amèrica» o «americà» va arribar a distingir fins a vint-i-set grups racials, religiosos, tribals i ètnics diferenciats –asiàtics, jueus, musulmans, pawnee, hispans,

esquimals, àrabs, ashanti, etc.– i va denunciar la repressió immoral que havien patit com a conseqüència de les «ànsies armades de lucre» dels Estats Units i la seva «petjada sagnant» de «cinisme». Els Estats Units, segons va dir, poden haver quedat «associats per sempre amb la por; lligats eternament a la brutalitat».⁶ Frost veia en la història i en la identitat dels Estats Units motius de gloriosa celebració i perpetuació. Angelou va interpretar les manifestacions de la identitat nord-americana com amenaces malignes al benestar i a les identitats reals de les persones dins dels seus respectius grups subnacionals.

Un contrast similar es va produir l'any 1997, durant una entrevista telefònica d'un periodista del *New York Times* a Ward Connerly, que va ser el principal animador d'una iniciativa legislativa popular sobre la prohibició de la discriminació positiva [*affirmative action*] per part del govern de l'estat de Califòrnia. Heus aquí un fragment de la conversació:

PERIODISTA: ¿Què és vostè?

CONNERLY: Jo sóc americà

PERIODISTA: ¡No, no, no! ¿Què és vostè?

CONNERLY: ¡Sí, sí, sí! Sóc americà

PERIODISTA: No em refereixo a això. Em van dir que vostè era afroamericà. ¿Us avergonyiu de ser afroamericà?

CONNERLY: No, simplement estic orgullós de ser americà.

Llavors Connerly va explicar que entre els seus avantpassats hi havia africans, francesos, irlandesos i indis americans, i el diàleg va acabar de la manera següent:

PERIODISTA: ¿I això en què el converteix?

CONNERLY: ¡Això em converteix en americà i proud!⁷

A la dècada dels noranta, però, els nord-americans com Rachel Newman no responien a la pregunta «¿què és vostè?» amb la mateixa reafirmació apassionada de la seva identitat nacional com ho feia Ward Connerly. Expressaven, en canvi, les identitats subnacionals de caràcter racial, ètnic o de gènere, que el periodista tant volia sentir.

IDENTITATS TRANSNACIONALS

Al 1996, Ralph Nader va escriure als directors generals de les cent empreses nord-americanes més importants, assenyalant els beneficis fiscals substancials i altres subvencions (que, d'acord amb estimacions del Cato Institute, ascendeixen a 65.000 milions de dòlars anuals) que havien rebut del govern federal i els va instar a mostrar el seu suport al «país que els havia

L'11-S va reduir dràsticament la prominència d'aquestes altres identitats

engendrat, construït, subvencionat i defensat» iniciant les seves juntes generals anuals d'accionistes amb el *Pledge of Allegiance* («Jurament de lleialtat» a la bandera i a la república que representa). Una de les empreses (Federated Department Stores) va respondre favorablement a la crida; la meitat no va arribar mai a contestar; algunes la van rebutjar amb males maneres. La resposta de Ford, per exemple, va reivindicar explícitament una identitat transnacional: «Com a multinacional [...] Ford és, en el seu sentit més ample, una companyia australiana a Austràlia, una companyia britànica al Regne Unit, una companyia alemanya a Alemanya». El president de Aetna va titllar la idea de Nader de «contrària als principis sobre els quals es basa la nostra democràcia». Qui va respondre en nom de Motorola va censurar les seves «connotacions polítiques i nacionalistes». El director general de Price Costco es preguntava: «¿I què proposareu més endavant: ¿juraments de lleialtat personal?».

«Nosaltres, els americans» ens enfrontem a un problema substantiu d'identitat nacional personificat en aquesta mateixa expressió. ¿Som un «nosaltres», un poble, diversos pobles?

I el màxim responsable executiu de Kimberley-Clark fins i tot va afirmar que es tractava d'«un nefast recordatori dels 'juraments de lleialtat' de la dècada de 1950».⁸

No hi ha cap dubte que la irada reacció dels directius d'empresa nord-americans es devia, en part, al fet que Nader ja portava anys assetjant-los i no van poder resistir-se a l'oportunitat de castigar-lo tractant-lo com un Joe McCarthy dels nostres dies. Però no eren els únics membres de les elits nord-americanes que restaven importància a la identificació amb el seu país o, fins i tot, la renegaven. Destacats intel·lectuals i acadèmics atacaven el nacionalisme, advertien dels perills d'inculcar als estudiants l'orgull nacional i el compromís amb els Estats Units i es ratificaven en l'aspecte indesitjable d'una

identitat nacional. Aquest tipus de declaracions reflectien fins a quin punt alguns membres dels col·lectius d'elits empresarials, financeres, intel·lectuals, professionals i fins i tot governamentals s'estaven desnacionalitzant i com, al mateix temps, estaven desenvolupant unes identitats transnacionals i cosmopolites que desbancaven les identitats nacionals. Aquest no era, però, el cas de la població nord-americana en general; es va anar produint d'aquesta manera un distanciament entre la primacia que la identitat nacional tenia per a la majoria dels nord-americans i l'auge que les identitats transnacionals estaven experimentant entre els qui controlen el poder, la riquesa i el coneixement en la societat nord-americana.

L'11 de setembre va reduir dràsticament la prominència d'aquestes altres identitats i va tornar a col·locar la «Old Glory»⁹ al punt més alt del màstil reservat a la bandera nacional. ¿S'hi quedarà? Les disset banderes de Charles Street van passar a dotze al novembre, nou al desembre, set al gener i cinc al març, i ja només eren quatre quan es va commemorar el primer aniversari dels atemptats (quatre vegades més que abans de l'11 de setembre però, convé recordar-ho, una quarta part de les que van aparèixer immediatament després d'aquesta data). Com a indicador de la prominència de la identitat nacional ¿aquesta dada era representativa d'una normalitat modificada «post-11 de setembre», d'una normalitat «pre-11 de setembre» lleugerament revisada o d'una nova normalitat? ¿Necessitem un Ossama Bin Laden –com Rachel

Newman– per adonar-nos que som nord-americans? Si no patim atacs destructius reiterats, ¿tornarem a la fragmentació i a l'americanisme erosionat anteriors a l'11 de setembre? ¿O trobarem una identitat nacional revitalitzada que no depengui d'amenaques externes de desastres i que proporcioni la unitat que va faltar durant la darreres dècades del segle xx?

SUBSTÀNCIA: ¿QUI SOM?

Les banderes posteriors a l'11 de setembre eren símbols dels Estats Units, però no expressaven cap significat concret del que són els Estats Units. Algunes banderes nacionals, com la tricolor, l'Union Jack o la bandera verda de Pakistan, amb la seva estrella i la seva mitja lluna, diuen alguna cosa significativa sobre la identitat del país que representen. El missatge visual explícit de les barres i estrelles és, simplement, que els Estats Units és un país que comptava originàriament amb 13 estats i que ara en té cinquanta. A part d'això, tant els nord-americans com els altres poden llegir en la bandera el significat que vulguin. La proliferació de banderes posterior a l'11 de setembre podria ser perfectament una prova tant de la prominència intensificada de la identitat nacional entre els nord-americans com de la seva incertesa respecte de la substància d'aquesta identitat. Si bé la prominència de la identitat nacional pot variar dràsticament en funció de les amenaces externes, la substància de la identitat nacional es va conformant lentament i d'una manera més fonamental mitjançant una àmplia varietat de tendències (sovint confrontades) socials, econòmiques i polítiques a llarg termini. Els aspectes crucials de la substància de la identitat americana del 10 de setembre no van desaparèixer al dia següent.

«Nosaltres, els americans» ens enfrontem a un problema substantiu d'identitat nacional personificat en aquesta mateixa expressió. ¿Som un «nosaltres», un poble, diversos pobles? Si som un «nosaltres», ¿què ens distingeix dels diversos «ells» que no són «nosaltres»? ¿La raça, la religió, l'ètnia, els valors, la cultura, la riquesa, la política o què? ¿Són els Estats Units, com sostenen alguns, una «nació universal», basada en valors comuns a tota la humanitat i integradora, en principi, de tots els pobles? ¿O som una nació occidental i la nostra identitat es defineix per la nostra herència i les institucions europees? ¿O potser som únics, amb una civilització característica pròpia, tal com han argumentat al llarg de la història els defensors de l'«excepcionalisme americà»? ¿Som bàsicament una comunitat política de la qual l'única identitat és la que es manifesta per mitjà del contracte social representat per la Declaració d'Independència i altres documents fundacionals? ¿Som multiculturals, biculturals o unicultural, un mosaic o un gresol? ¿Tenim alguna identitat significativa com a nació que transcendeix les nostres identitats subnacionals, ètniques, religioses i racials? Totes aquestes preguntes continuen vigents per als nord-americans després de l'11 de setembre. Són, en part, retòriques però també són preguntes que tenen implicacions profundes per a la societat i el

Són preguntes que tenen implicacions profundes per a la societat i el sistema polític nord-americans tant a nivell nacional com internacional

sistema polític nord-americans tant a nivell nacional com internacional. A la dècada dels noranta, els nord-americans van assistir a intensos debats al voltant de la immigració i l'assimilació, el multiculturalisme i la diversitat, les relacions racials i la discriminació positiva, la religió en l'àmbit públic, l'educació bilingüe, els currículums escolars i universitaris, l'oració a les escoles i l'avortament, el significat de la ciutadania i la nacionalitat, la ingerència estrangera en les eleccions nord-americanes, l'aplicació extraterritorial de la llei nord-americana i el paper polític creixent de les diàspores, tant dins com fora del país. En tots aquests temes hi estava subjacent la qüestió de la identitat nacional. No hi ha pràcticament cap posicionament en qualsevol d'aquests debats que no parteixi dels seus propis supòsits respecte d'aquesta identitat.

El mateix passa amb la política exterior. La dècada de 1990 va ser l'escenari de debats intensos, variats i bastant confusos sobre els interessos nord-americans després de la Guerra Freda. Bona part d'aquesta confusió naixia de la complexitat i de la novetat d'aquest món. Però aquesta no era l'única font d'incertesa respecte del paper dels Estats Units. Els interessos nacionals deriven de la identitat nacional. Hem de saber qui som abans de poder saber quins són els nostres interessos.

Si la identitat americana es defineix per un conjunt de principis universals de llibertat i democràcia, llavors el principal objectiu de la política exterior nord-americana hauria de ser la promoció d'aquests mateixos valors a altres països. Si, al contrari, els Estats Units són «excepcionals», desapareix la lògica sobre la qual es basa el foment dels drets humans i la democràcia a altres països.

Si la identitat americana es defineix per un conjunt de principis universals de llibertat i democràcia, llavors el principal objectiu de la política exterior nord-americana hauria de ser la promoció d'aquests mateixos valors a altres països

Si els EUA són, per damunt de tot, un conjunt d'entitats culturals i ètniques, el seu interès nacional és la promoció dels objectius d'aquestes entitats i, en aquest cas, hauríem de tenir una «política exterior multicultural». Si els Estats Units es defineixen, primordialment, per la seva herència cultural europea com a país occidental, llavors hauria de centrar la seva atenció en l'enfortiment dels seus vincles amb Europa occidental. Si la immigració està convertint els Estats Units en una nació més hispana, hauríem d'orientar-nos principalment cap a Amèrica Llatina. Si ni la cultura europea ni la hispana ocupen un lloc central en la identitat nord-americana, llavors cal suposar que els EUA haurien d'aplicar una política exterior divorciada de qualsevol vincle cultural amb altres països. A diferents definicions de la identitat cultural corresponen diferents interessos nacionals i prioritats polítiques.

Les visions confrontades sobre allò que hauríem de fer a l'estranger tenen la seva arrel en les visions confrontades sobre qui som en l'àmbit intern.

El Regne Unit de Gran Bretanya i Irlanda del Nord va ser creat al 1707; els Estats Units d'Amèrica al 1776, i la Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques al 1918. Com els seus propis noms indiquen, es tractava de tres casos d'unions «de» entitats reunides per mitjà de processos de federació i conquesta. A principis de la dècada de 1980, les tres semblaven societats

raonablement cohesionades i pròsperes, amb governs relativament eficaços i –en graus diversos– acceptats com a legítims, els pobles de les quals feien gala d'una intensa consciència de les seves respectives identitats britànica, nord-americana i soviètica. A principis de la dècada dels noranta, la Unió Soviètica va deixar d'existir. A finals de la mateixa dècada, el Regne Unit ja no ho estava tant: un nou règim mirava d'obrir-se camí a Irlanda del Nord, els processos de descentralització política estaven ja molt avançats a Escòcia i Gal·les (molts escocesos aspiren fins i tot a la independència total) i els propis anglesos ja es definien més com a anglesos que com a britànics. S'estaven separant les creus que formen l'Union Jack i semblava possible que al llarg de la primera meitat del segle XXI el Regne Unit pogués passar a la història, seguint el passos de la Unió Soviètica.

Pocs van preveure la dissolució de la Unió Soviètica i aquesta última deriva cap a la possible descomposició del Regne Unit una dècada abans de què comencessin a produir-se. També són pocs els nord-americans que actualment gosen preveure canvis fonamentals (o una dissolució) als Estats Units. Però el final de la Guerra Freda, l'enfonsament de la Unió Soviètica, la crisi econòmica asiàtica de la dècada de 1990 i l'11 de setembre ens recorden que la història està carregada de sorpreses. Podria ser que allò realment sorprenent fos que els Estats Units continuessin essent al 2025 el que eren al 2000 enlloc d'un país (o d'una sèrie de països) molt diferents amb una sèrie de concepcions de si mateix i de la seva identitat molt diferents de les que tenia un quart de segle abans.

Els nord-americans que van assolir la independència a finals del segle XVIII eren pocs i homogenis: blancs en la seva immensa majoria (degut a la negació de la ciutadania per als negres i indis), a més de britànics i protestants, compartien, en línies generals, una cultura comuna i un compromís molt majoritari amb els principis polítics encarnats en la Declaració d'Independència, la Constitució i altres documents fundacionals. A finals del segle XX, el nombre de nord-americans s'havia multiplicat gairebé per cent. Els Estats Units havien esdevingut multirracials (aproximadament 69% de blancs, 12% d'hispanos, 12% de negres, 4% d'asiàtics i de les illes del Pacífic, i 3% d'altres races), multiètnics (sense que hi hagués un grup ètnic majoritari), i amb un 63% de protestants, un 23% de catòlics, un 8% d'altres religions i un 6% sense religió. La cultura comuna dels Estats Units i els principis de la igualtat i de l'individualisme tan fonamentals en el Credo americà estaven essent atacats per múltiples individus i col·lectius al si de la pròpia societat nord-americana. El final de la Guerra Freda va privar els Estats Units de l'imperi del mal contra el qual es podien definir a si mateixos. Nosaltres, els nord-americans, ja no érem el que havíem estat i no sabíem exactament en què ens estàvem convertint.

Cap societat no és immortal. Com va dir Rousseau: «Si Esparta i Roma han desaparegut, ¿quin Estat pot tenir l'esperança de durar sempre?». Fins i tot les societats més pròsperes es veuen, en algun moment, amenaçades per la desintegració interna i la decadència, així com per forces «bàrbares» més vitals i implacables. Al final, els Estats Units d'Amèrica patiran el

Si, al contrari, els Estats Units són «excepcionals», desapareix la lògica sobre la qual es basa el foment dels drets humans i la democràcia a altres països

destí d'Esparta de Roma i d'altres comunitats humanes. Històricament, la substància de la identitat nord-americana ha estat formada per quatre components clau: la raça, l'ètnia, la cultura (sobretot la llengua i la religió) i la ideologia. Els diversos Estats Units racials i ètnics han passat a la història. Els Estats Units culturals es troben sotmesos a un autèntic setge. I, com bé il·lustra l'experiència soviètica, la ideologia és un aglutinant massa dèbil per mantenir unides persones mancades de fonts racials, ètniques o culturals comunes. Hi podria haver motius per pensar que, com assenyalava Robert Kaplan, «els Estats Units, més que cap altra nació, han nascut per morir».¹⁰ Però algunes societats, quan s'enfronten amb reptes seriosos per a la seva mateixa existència, també són capaces de posposar la seva caiguda final i la seva desintegració definitiva renovant la seva consciència d'identitat nacional, el seu propòsit com a nació i els valors culturals compartits al seu si. Els nord-americans van fer precisament això després de l'11 de setembre. El repte al qual s'enfronten en els primers anys del tercer mil·lenni és el de saber si podran continuar fent-ho quan no estiguin sotmesos a cap atac.

La crisi global de la identitat

El problema identitari dels Estats Units és específic però no són l'única nació que té un problema d'identitat. Els debats al voltant de la identitat nacional són una característica omnipresent del nostre temps. Gairebé a tot arreu, hi ha hagut persones que han qüestionat, reconsiderat i redefinit allò que tenen en comú i allò que les distingeix d'altres persones: ¿qui som? ¿quin és el nostre lloc? Els japonesos no paren de discutir sobre si la seva ubicació geogràfica, la seva història i la seva cultura els converteixen en asiàtics, o bé si la seva riquesa, la seva

Les visions confrontades sobre allò que hauríem de fer a l'estranger tenen la seva arrel en les visions confrontades sobre qui som en l'àmbit intern

democràcia i la seva modernitat els converteixen en occidentals. Iran ha estat descrit com «una nació a la recerca de la seva identitat», Sudàfrica està embarcada en plena «recerca d'identitat» i la Xina en una «exploració de la seva identitat nacional» mentre que Taiwan ha estat immers en la «dissolució i reconstrucció de la identitat nacional». De Síria i Brasil es diu que cadascun d'aquests països està fent front a una «crisi d'identitat»; Canadà, a una «crisi identitària continuada»; Dinamarca, a una crisi «aguda» d'identitat; Algèria, a una «crisi d'identitat destructiva»; Turquia, a una «crisi identitària única» que con-

dueix a un acalorat «debat sobre la identitat nacional», i Rússia, a «una profunda crisi d'identitat» en la qual s'està reobrint el clàssic debat decimonònic entre eslavòfils i occidentalitzadors sobre si Rússia és un país europeu «normal» o un país euroasiàtic especial. A Mèxic, tornen a destacar les qüestions «sobre la identitat mexicana». Les persones que s'havien identificat amb cadascuna de les dues Alemanyes (la democràtica i europea occidental o la comunista i europea oriental) tenen problemes a l'hora de desenvolupar una identitat alemanya comuna. Els habitants de les Illes Britàniques se senten ara menys segurs de la seva identitat britànica i no tenen clar si són, abans que res, un poble europeu o nord-atlàntic.¹¹ Les crisis d'identitat nacional s'han convertit en un fenomen global.

Les crisis identitàries d'aquests i altres països varien en la forma, la substància i la intensitat. Indubtablement, cada crisi té, en bona mesura, les seves pròpies causes específiques. Però la seva aparició simultània als Estats Units i a tants altres països suggereix una elevada probabilitat que existeixin altres factors explicatius comuns. Entre les causes més generals d'aquestes recerques i d'aquests qüestionaments podem citar l'emergència d'una economia global, les formidables millores de les comunicacions i del transport, els creixents nivells migratoris, l'expansió global de la democràcia i el final tant de la Guerra Freda com del comunisme soviètic com a sistema econòmic i polític viable.

La modernització, el desenvolupament econòmic, la urbanització i la mundialització han portat les persones a replantejar-se les seves identitats i a redefinir-les en termes més limitats, més íntims, més comunals. Es dona preferència a les identitats subnacionals de caràcter comunal i regional per damunt de les identitats nacionals més àmplies. Les persones s'identifiquen amb aquells que més se'ls hi semblen i amb aquells amb qui comparteixen una ètnia percebuda com a comuna, o una religió, unes tradicions i un mite d'una ascendència i una història també comunes. Als Estats Units, aquesta fragmentació de la identitat es va manifestar amb l'auge del multiculturalisme i de la consciència racial, ètnica i de gènere. A altres països, adopta la forma –més extrema– de moviments subnacionals que reclamen reconeixement polític, autonomia o independència. Entre aquests s'inclouen moviments que representen als quebequesos, escocesos, flamencs, catalans, bascos, llombards, corsos, kurds, kosovars, berbers, chiapanecs, txetxens, palestins, tibetans, musulmans de Mindanao, cristians sudanesos, abkhazos, acehans, timoresos orientals i altres.

Això no obstant, aquest estrenyiment de les identitats en un determinat pla ha estat acompanyat d'un eixamplament de la identitat a un altre nivell: a mesura que s'incrementen les interaccions d'unes persones amb unes altres de cultures i civilitzacions molt diferents, aquestes mateixes persones són capaces d'identificar-se –gràcies als mitjans de comunicació moderns– amb individus geogràficament distants, però amb llengües, religions o cultures similars. L'aparició d'una identitat supranacional més àmplia ha estat especialment palesa a Europa, on el seu naixement reforça l'estrenyiment simultani d'altres identitats. Els escocesos es conceben ells mateixos cada vegada més com a escocesos i menys com a britànics, perquè també poden considerar-se europeus. La seva identitat escocesa està arrelada en la seva identitat europea. I això també és cert en el cas dels llombards, dels catalans i d'altres.

Una dialèctica relacionada amb l'anterior ha estat la de la barreja i l'agrupament, la interacció i la separació dels grups comunals. Les migracions massives, tant les temporals com les permanents, han anat barrejant cada vegada més pobles de diferents races i cultures: els asiàtics i els llatinoamericans que venen als Estats Units, o els àrabs, els turcs, els iugoslaus i els albanesos que entren a Europa occidental. Gràcies a les comunicacions i als mitjans de

El problema identitari dels Estats Units és específic però no són l'única nació que té un problema d'identitat. Els debats al voltant de la identitat nacional són una característica omnipresent del nostre temps

transport moderns, aquests emigrants han pogut seguir formant part de la seva cultura i de la seva comunitat originals. La seva identitat, doncs, no és tant la d'emigrants com la de membres d'una diàspora, és a dir, d'una comunitat transnacional i transestatal. Es barregen amb altres pobles al mateix temps que s'agrupen amb altres membres del seu propi grup. En el cas d'Estats Units, aquesta evolució significa que els elevats nivells d'immigració procedent de Mèxic i d'altres països d'Amèrica Llatina poden tenir conseqüències radicalment distintes pel que fa a l'assimilació de les que es van produir amb anteriors onades immigratòries.

Durant els segles XIX i XX, el nacionalisme va ser intensament promogut per les elits intel·lectuals, polítiques i, algunes vegades, econòmiques. Aquestes elits van fer crides sofisticades, dotades d'una elevada càrrega emocional, destinades a generar una consciència d'identitat nacional entre aquells que eren considerats compatriotes i a unir-los al voltant de causes

La modernització, el desenvolupament econòmic, la urbanització i la mundialització han portat les persones a replantejar-se les seves identitats i a redefinir-les en termes més limitats, més íntims, més comunals

nacionalistes. Amb tot, les últimes dècades del segle XX van evidenciar una desnacionalització creixent de les elits de molts països, entre ells els Estats Units. El naixement d'una economia global i d'unes empreses globals, unit a la possibilitat de formar coalicions transnacionals per promoure reformes a nivell mundial (els drets de les dones, el medi ambient, les mines terrestres, els drets humans, el control de les armes petites i lleugeres), va portar molts membres de les elits a desenvolupar identitats supranacionals i a treure importància a les seves identitats nacionals. Anteriorment, els individus més mòbils feien carrera i fortuna dins d'un mateix país, traslladant-se del camp a les àrees urbanes i d'una ciutat a una altra. Avui dia, és cada vegada més habitual que es desplacin d'un país a l'altre, i de la mateixa manera que la mobilitat a l'interior d'un únic país va fer decreixer la identificació dels indivi-

duus amb escenaris locals particulars més reduïts, la seva mobilitat actual entre països diferents disminueix la seva identificació amb un país en particular. Es converteixen en bi-nacionals, multinacionals o cosmopolites.

En la primera fase el nacionalisme europeu, la identitat nacional era sovint definida en termes principalment religiosos. Als segles XIX i XX, les ideologies nacionalistes es van tornar bàsicament seculars. Els alemanys, els britànics o els francesos, entre d'altres, es van definir cada vegada més en termes d'una ascendència comuna, d'una llengua o d'una cultura, i no de la religió, que tant sovint havia dividit les seves respectives societats. Al llarg del segle XX, els habitants dels països occidentals (amb la notable excepció dels Estats Units) es van tornar, en general, més laics, i tant les esglésies com la religió van passar a tenir papers cada vegada menors en la vida pública, social o privada.

No obstant, l'alba del segle XXI se'ns està revelant com un autèntic segle de religió. Les persones acuden a la religió buscant consol, guiatge, pau i identitat a pràcticament qualsevol lloc del planeta, excepte a Europa occidental. Estem assistint a «la revanche de Dieu» com la va anomenar Gilles Kepel.¹² La violència entre grups religiosos prolifera arreu del món. Existeix

una preocupació creixent pel destí dels correligionaris geogràficament distants. En moltes nacions, han aparegut poderosos moviments que miren de redefinir la identitat del seu país en termes religiosos. I, tot i que d'una manera molt diferent, també hi ha moviments als Estats Units que estan revivint els seus orígens religiosos i el compromís extraordinari amb la religió del poble nord-americà. El cristianisme evangèlic s'han convertit en una força important i és possible que els nord-americans estiguin recuperant la imatge de si mateixos com a poble cristià que ja va ser habitual durant tres segles.

Al llarg de l'últim quart del segle XX es van produir transicions de règims autoritaris cap a la democràcia en més de cinquanta països repartits pertot el món. També es van dur a terme intents d'ampliació i d'aprofundiment de la democràcia als Estats Units i altres països desenvolupats. Els governs autoritaris poden governar (i ho han fet sovint) sobre persones de diferents nacionalitats i cultures. La democràcia, però, implica que un mínim de persones elegeixi els seus governants i participi en el govern en un sentit més ampli. La qüestió de la identitat es converteix llavors en tema central. ¿qui és el poble? Com va apuntar Ivor Jennings: «El poble no pot decidir fins que algú decideixi qui és el poble».¹³ La decisió sobre qui constitueix aquest poble pot ser el resultat d'una llarga tradició, de guerres i conquestes, d'un plebiscit o referèndum, d'una disposició constitucional o d'altres causes, però és impossible defugir-la. El debat sobre com definir aquesta identitat, sobre qui és un ciutadà i qui no ho és, salta al primer pla de l'actualitat quan les autocràcies es democratitzen o quan les democràcies s'enfronten a un gran nombre de nous sol·licitants dels seus drets de ciutadania.

Històricament, el naixement dels Estats-nació a Europa va ser el resultat de segles de guerres successives. «La guerra va fer l'Estat i l'Estat va fer la guerra» com va dir encertadament Charles Tilly.¹⁴ Aquestes guerres també van fer possible i necessari que els Estats generessin una consciència nacional entre els seus pobles respectius. La funció primordial de l'Estat era la creació i la defensa de la nació, i la necessitat d'aquesta funció va justificar l'expansió de l'autoritat estatal i l'establiment de forces militars, administracions públiques i sistemes fiscals eficaços. Dues guerres mundials i una guerra freda van reforçar aquestes tendències al llarg del segle XX. En acabar aquest segle, però, la Guerra Freda ja havia acabat i les guerres inter-estats eren molt menys freqüents; segons una estimació, només set de les cent deu guerres que van tenir lloc entre 1989 i 1999 no van ser guerres civils.¹⁵ Actualment, la guerra acostuma a destruir Estats molt més que no pas a construir-los. En un sentit més general, l'erosió de la seva funció com a garants de la seguretat nacional va reduir l'autoritat dels Estats i els motius que tenien les persones per identificar-s'hi, i van promoure al seu lloc la identificació amb grups subnacionals i transnacionals.

La significació relativa de la identitat nacional ha variat segons les cultures. En el món musulmà, la distribució d'identitats ha tendit a tenir forma d'U: les identifications i els com-

L'eliminació dels components racial i ètnic de la identitat nacional i els reptes als seus components cultural i credal plantegen una sèrie de qüestions respecte de les perspectives que se li presenten a la identitat nord-americana

promisos més intensos han estat amb la família, el clan i la tribu, en un extrem, i amb l'islam i la *umma* (la comunitat islàmica), a l'altre. En el món occidental, en canvi, durant segles la corba d'identitats s'ha semblat més a una U invertida, el cim de la qual estava ocupat per la nació com inspiradora de lleialtats i compromisos més profunds que els de les altres fonts més limitades o més àmplies d'identitat. No obstant això, actualment això pot estar canviant, ja que les identitats transnacionals i subnacionals estan guanyant notorietat i les corbes de les funcions identitàries a Europa i als Estats Units són cada vegada més planes i més semblants a la musulmana. Les nocions de nació, identitat nacional i interès nacional poden estar perdent rellevància i utilitat. Si això és així, la pregunta és: ¿què passarà a ocupar el seu lloc (suposant que hi hagi alguna cosa que els acabi substituint) i què implica això per als Estats Units? I si això no és així i la identitat nacional segueix essent rellevant, la pregunta passa a ser la següent: ¿quines implicacions tenen per als Estats Units els canvis en el contingut de la seva identitat nacional?

Existeixen, almenys, quatre possibles identitats futures: ideològica, bifurcada, exclusivista i cultural. El més probable és que en el futur els Estats Units siguin, en realitat, una barreja d'aquestes identitats i d'altres que puguin sorgir

perdent rellevància i utilitat. Si això és així, la pregunta és: ¿què passarà a ocupar el seu lloc (suposant que hi hagi alguna cosa que els acabi substituint) i què implica això per als Estats Units? I si això no és així i la identitat nacional segueix essent rellevant, la pregunta passa a ser la següent: ¿quines implicacions tenen per als Estats Units els canvis en el contingut de la seva identitat nacional?

PERSPECTIVES PER A LA IDENTITAT NORD-AMERICANA

La importància relativa dels components i de la prominença de la identitat nacional en comparació amb altres identitats ha variat al llarg dels anys. Durant la segona meitat del segle XVIII, els pobles de les diverses colònies i estats van desenvolupar una identitat comuna que coexistia al costat d'altres (estats i locals, fonamentalment). Les lluites contra Gran Bretanya, primer, i contra França i de nou Gran Bretanya, després, van enfortir entre els nord-americans la consciència de ser un sol poble. Després de 1815, les amenaces a la seguretat de la nació van desaparèixer i es va reduir la prominença de la identitat nacional. Van guanyar terreny les identitats locals i econòmiques, les quals van anar dividint cada vegada més el país fins a desembocar en la Guerra de Secessió. Aquella guerra va solidificar els Estats Units com a nació abans que acabés el segle XIX. El nacionalisme nord-americà va adquirir preeminència amb l'entrada dels Estats Units a l'escena internacional en la qual, al llarg del segle següent, participaria a dues guerres mundials i una guerra freda.

El component ètnic de la identitat nord-americana es va anar debilitant gradualment com a conseqüència de l'assimilació dels irlandesos i dels alemanys que van anar als Estats Units a mitjans del segle XIX, i dels europeus del sud i de l'est que hi van arribar entre 1880 i 1914. El component racial va quedar reduït a àmbits marginals després del desenllaç de la Guerra de Secessió i, finalment, dràsticament debilitat pel moviment de defensa dels drets civils de les dècades de 1950 i 1960. En les dècades següents, la cultura central anglo-protestant dels Estats Units i el seu Credo polític de llibertat i democràcia van haver de fer front a quatre reptes diferents.

En primer lloc, la dissolució de la Unió Soviètica va eliminar una gran i evident amenaça per a la seguretat nord-americana i, per tant, va reduir la notorietat de la identitat nacional en comparació amb les identitats subnacionals, transnacionals, bi-nacionals i d'altres nacionalitats. L'experiència històrica i l'anàlisi sociològica mostren l'elevada probabilitat que l'absència d'un «altre» extern soccavi la unitat prèviament existent i engendri divisions al si d'una societat. És difícil saber si els atacs terroristes intermitents i els conflictes amb Iraq o altres «Estats canalles» generaran la coherència nacional que van propiciar les guerres del segle XX.

En segon lloc, les ideologies del multiculturalisme i la diversitat van minar la legitimitat dels altres elements centrals de la identitat nord-americana: tant el seu nucli cultural com el Credo americà. El president Clinton va fer referència explícita a aquest desafiament quan va esmentar que els Estats Units necessitaven una tercera «gran revolució» (després de la revolució americana –o Guerra d'Independència– i la revolució dels drets civils) per «demostrar que podem literalment viure sense tenir una cultura europea dominant».¹⁶ Els atacs a aquesta cultura van debilitar el Credo que aquesta havia produït i van tenir el seu reflex en els diversos moviments que promouen els drets de grup per damunt dels drets individuals.

En tercer lloc, la tercera gran onada immigratòria iniciada a la dècada dels anys seixanta va portar als Estats Units persones majoritàriament procedents d'Amèrica Llatina i Àsia, i no d'Europa com durant les onades anteriors. La cultura i els valors dels seus països d'origen difereixen substancialment en molts casos dels que són habituals als Estats Units. Per a aquests immigrants resulta molt més fàcil mantenir el contacte amb els seus països d'origen i seguir pertanyent-hi culturalment. Les anteriors onades d'immigrants van ser sotmeses a intensos programes d'americanització per assimilar-los a la societat nord-americana. Els que han arribat després de 1965 no van passar per res comparable. En el passat, l'assimilació es va veure molt facilitada pel fet que tant la primera onada com la segona van decaure substancialment degut a la Guerra de Secessió, la Primera Guerra Mundial i les lleis limitadores de la immigració. L'onada actual no ha retrocedit el més mínim. L'erosió d'altres lleialtats nacionals i l'assimilació dels immigrants recents podrien ser molt més lentes i problemàtiques del que va ser l'assimilació en el passat.

En quart lloc, mai abans en la història nord-americana no s'ha donat el fet que gairebé la meitat dels immigrants parlin una única llengua que no sigui l'anglès. L'impacte del predomini dels immigrants hispanoparlants es veu reforçat per molts altres factors: la proximitat dels seus països d'origen; el seu nombre; la improbabilitat que aquest flux acabi o es vegi reduït significativament; la seva concentració geogràfica; les polítiques dels seus governs nacionals, que promouen la seva emigració i la seva influència en la societat i la política nord-americanes; el suport de molts nord-americans de l'elit al multiculturalisme, la diversitat, l'educació bilingüe i la discriminació positiva; els incentius econòmics que tenen les empreses nord-americanes per adaptar-se als gustos hispans, per utilitzar l'espanyol en el seu negoci i

Els Estats Units es van fundar en gran part per motius religiosos i han estat moviments religiosos els que han condicionat la seva evolució durant gairebé quatre segles

en la publicitat, i per contractar empleats hispanoparlants; i la pressió per utilitzar l'espanyol a més de l'anglès als anuncis, formularis, informes i oficines del govern.

L'eliminació dels components racial i ètnic de la identitat nacional i els reptes als seus components cultural i credal plantegen una sèrie de qüestions respecte de les perspectives que se li presenten a la identitat nord-americana. Existeixen, almenys, quatre possibles identi-

Els nord-americans podrien retrobar-se amb la seva identitat nacional i amb el seu propòsit com a nació en la seva cultura i la seva religió

tats futures: ideològica, bifurcada, exclusivista i cultural. El més probable és que en el futur els Estats Units siguin, en realitat, una barreja d'aquestes identitats i d'altres que puguin sorgir.

La primera possibilitat és que els Estats Units perdin la seva cultura central, tal com el president Clinton preveia, i es converteixin en multiculturals. Ara bé, els nord-americans podrien preservar, al mateix temps, el seu compromís amb els principis del Credo, la qual cosa proporcionaria una base ideològica o política per a la unitat i la identitat nacionals. Moltes

persones (liberals d'esquerra, sobretot) estan a favor d'aquesta alternativa que, no obstant, pressuposa que una nació pugui basar-se únicament en un contracte polític entre individus mancats de cap altra característica comuna. Es tracta del clàssic concepte cívic de nació (d'origen il·lustrat). La història i la psicologia, però, suggereixen que no és probable que aquest contracte sigui suficient per sostenir una nació durant molt de temps. Si els Estats Units només comptessin amb el Credo com a base de la seva unitat, podrien derivar ràpidament cap a una confederació lliure de grups ètnics, racials, culturals i polítics, amb poc o res en comú excepte la seva ubicació física en el territori dels «antics» Estats Units d'Amèrica. Ens trobaríem davant d'una situació similar a la que en temps passats van viure els diferents grups que van formar els imperis austro-hongarès, otomà i rus. L'única cosa que mantenia units aquells conglomerats eren l'emperador i la seva burocràcia. Ara bé, ¿quines serien les institucions centrals que preservarien la unitat d'una col·lecció tan dèbil de grups en el cas nord-americà? Com suggereixen les pròpies experiències dels Estats Units en la dècada de 1780 i d'Alemanya en la de 1860, les confederacions passades no es van caracteritzar per la seva longevitat.

La segona possibilitat passaria per que la massiva immigració hispana arribada després de 1965 donés lloc a uns Estats Units cada vegada més bifurcats en termes de llengua (l'anglesa i l'espanyola) i cultura (l'anglo-saxona i la hispana), la qual cosa podria afegir-se, a la vegada, a la bifurcació racial entre negres i blancs (no suplantar-la) com la divisió present més important en la societat nord-americana. Porcions substancials dels Estats Units, especialment a Florida i al sud-oest, acabarien essent principalment hispanes per la seva cultura i la seva llengua, i ambdues cultures i llengües coexistirien a la resta del territori. Els Estats Units, en definitiva, perdrien la seva unitat cultural i lingüística i es convertirien en una societat bilingüe i bicultural com Canadà, Suïssa o Bèlgica.

La tercera possibilitat seria que les diverses forces que desafien la cultura i el Credo americans generessin, entre els nord-americans nadius blancs, una reacció favorable tant a la recuperació dels conceptes ètnics de la identitat nord-americana –actualment descartats i desacre-

ditats– com a la creació d'un país que excloués, expulsés o reprimís persones d'altres grups racials, ètnics o culturals. Hi ha experiències històriques i contemporànies que suggereixen que aquest tipus de reacció és bastant probable quan un grup ètnico-racial anteriorment dominant se sent amenaçat per l'auge d'altres grups. Això podria portar a produir un país intolerant des del punt de vista racial i amb uns elevats nivells de conflicte intergrupual.

La quarta possibilitat es produiria si tots els nord-americans, independentment de la seva raça o ètnia, miressin de revigoritzar la seva cultura central. Això implicaria una nova presa de compromís amb els Estats Units, concebuts com un país profundament religiós i predominantment cristià, capaç d'incloure diverses minories religioses, adherit als valors protestants, angloparlant, preservador de la seva herència europea i compromès amb els principis del Credo. La religió ha estat i continua essent un element central (potser l'element central) de la identitat nord-americana. Els Estats Units es van fundar en gran part per motius religiosos i han estat moviments religiosos els que han condicionat la seva evolució durant gairebé quatre segles. Es mesuri per l'indicador que es vulgui, els nord-americans són molt més religiosos que les persones d'altres països industrialitzats. Tant els blancs com els negres o els hispans són, en la seva gran majoria, cristians. En un món en el que la cultura i, en particular, la religió conformen les lleialtats, les aliances i els antagonismes de persones de tots els continents, els nord-americans podrien retrobar-se amb la seva identitat nacional i amb el seu propòsit com a nació en la seva cultura i la seva religió.

NOTES

1. Enquesta realitzada per Luntz research Co. a 1000 adults el 3 d'octubre del 2001, recollida a *USA Today* del 19-21 d'octubre de 2001, pàg. 1.
2. *New York Times*, 23 de setembre de 2001, pàg. B6
3. Rachel NEWMAN, «The Day the World Changed, I Did Too», *Newsweek*, 1 d'octubre de 2001, pàg. 9.
4. *Los Angeles Times*, 16 de febrer de 1998, pàgs. B1 i C1; John J. MILLAR, «Becoming an American», *New York Times*, 26 de maig de 1998, pàg. A27.
5. La nostra incursió en la revolució i la clandestinitat/s'ha justificat per la història de la llibertat/que, glòria rere glòria, fins avui ens acompanya [NdT de la versió espanyola].
6. Joseph TILDEN RHEA, *Race Pride and the American Identity*, Cambridge, Harvard University Press, 1997, pàgs. 1-2 i pàgs. 8-9; Robert FROST, *Selected Poems of Robert Frost*, Nova York, Holt, Rinehart and Winston, 1963, pàgs. 297-301 i pàg. 422; Maya ANGELOU, «On the Pulse of Morning», *New York Times*, 21 de gener de 1993, pàg. A14.
7. Ward CONNERLY, «Back to Equality», *Imprimis*, núm. 27, febrer de 1998, pàg. 3.
8. Correspondència facilitada per Ralph Nader; Jeff Jacoby, «Patriotism and the CEOs», *Boston Globe*, 30 de juliol de 1998, pàg. A15.
9. «Vella glòria»: nom amb el qual es designa de manera elogiosa i familiar la bandera nord-americana [NdT de la versió espanyola].
10. Robert D. KAPLAN, «Fort Leavenworth and the Eclipse of Nationhood», *Atlantic Monthly*, núm. 278, setembre de 1996, pàg. 81; Bruce D. PORTER, «Can American Democracy Survive?», *Commentary*, núm. 96, novembre de 1993, pàg. 37.
11. Mehran KAMRAVA, *The Political History of Modern Iran: From Tribalism to Theocracy*, Londres, Praeger, 1992,

pàg. 1, James Barber, «South Africa: The Search for Identity», *International Affairs*, núm. 70, gener de 1994; Lowell DITTMER i Samuel S. KIM, *China's Quest for national Identity*, Ithaca, Cornell University Press, 1993; Timothy KA-YING i Milan TUNG-WEN SUN, «Dissolution and Reconstruction of National Identity: The Experience of Subjectivity in Taiwan», *Nations and Nationalism*, núm. 4, abril de 1998; Gilbert ROZMAN, «A Regional Approach to Northeast Asia», *Orbis*, núm. 39, hivern de 1995; Robert D. KAPLAN, «Syria: Identity Crisis», *Atlantic Monthly*, núm. 271, febrer de 1993; *New York Times*, 10 de setembre de 2000, pàg. 2 i 25 d'abril de 2000, pàg. A3; Conrad BLACK, «Canada's Continuing Identity Crisis», *Foreign Affairs*, núm. 74, marc-abril de 1995, pàgs. 95-115; «Algeria's Destructive Identity Crisis», *Washington Post National Weekly Edition*, 31 de gener-6 de febrer de 1994, pàg. 19; *Boston Globe*, 10 d'abril de 1991, pàg. 9; Anthony DEPALMA, «Reform in Mexico: Now You See It», *New York Times*, 12 de setembre de 1993, pàg. 4E; Bernard LEWIS, *The Multiple Identities of the Middle East*, Nova York, Schocken, 1998 (trad. cast.: *Las identidades múltiples de Oriente Medio*, Madrid, Siglo XXI, 2000).

12. Gilles KEPEL, *The revenge of God: The Resurgence of Islam, Christianity and Judaism in the Modern World*, University Park, Pennsylvania State University Press, 1994 (trad. cast.: *La revancha de Dios*, Madrid, Anaya y Mario Muchnik, 1991). Vegeu també Mark JUERGENSMEYER, *The New Cold War? Religious Nationalism Confronts the Secular State*, Berkeley, University of California Press, 1993; Peter L. BERGER (comp.), *The Desecularization of the World: Resurgent Religion and World Politics*, Grands Rapids, Michigan, William B. Eerdmans, 1999; David WESTERLUND (comp.), *Questioning the Secular State: The Worldwide Resurgence of Religion in Politics*, Londres. Hurst, 1996.

13. Ivor JENNINGS, *The Approach to Self-Government*, Cambridge, Cambridge University Press, 1956, pàg. 56, citat a Dankwart A. RUSTOW, «Transitions to Democracy: Toward a Dynamic Model», *Comparative Politics*, núm. 2, abril del 1970, pàg. 351.

14. Charles TILLY, «Reflections on the History of European State-Making», a Charles Tilly (comp.), *The Formation of National States in Western Europe*, Princeton, Princeton University Press, 1975, pàg. 42.

15. Peter WALLENSTEEN i Margareta SOLLENBERG, «Armed Conflict, 1989-99», *Journal of Peace Research*, núm. 39, setembre de 2000, pàg. 638.

16. Bill Clinton, citat a *The Tennessean*, 15 de juny de 1997, pàg. 10.

Aquest article correspon al primer capítol «La crisis de la identidad nacional» (pp. 25-44) del llibre de Samuel P. Huntington *¿Quiénes somos? Los desafíos a la identidad nacional estadounidense*. Barcelona: Paidós, 2004. Reproduït amb autorització.

Traducció i adaptació al català de Marc Leprêtre.